

Війна очима різних поколінь:

думки про життя і перспективи
в регіоні конфлікту
на Сході України

Разом для подолання конфлікту на Донбасі

2021 р.

Публікація підготовлена в межах міжнародної платформи громадянського суспільства CivilMPlus і проекту «Діалог заради взаєморозуміння і права: посилення внеску громадянського суспільства в урегулювання конфлікту, демократичний розвиток регіону і підготовку безпечної реінтеграції на сході України». Проект реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ ФРН.

Federal Foreign Office

Думки і судження, представлені в цій публікації, не обов'язково відображують позицію всіх членів платформи CivilMPlus і Міністерства закордонних справ ФРН.

Концепція дослідження – Юлія Ернер.

Допомога в обробці й аналізі даних - Марія Алексевиц і Шейла Кнуббен.

Ілюстрації і верстка — Настя Малкіна і Дмитро Версталов.

Зміст

Вступ	4
Термінологія	6
Методологія	7
Конфлікт поколінь і збройний конфлікт. Подумки	8
«Усі хочуть добре жити»	10
Чому виїжджає молодь	12
Дедалі менше молоді приїжджає з непідконтрольних районів	14
Соціальна закинутість — «перспектива» старшого покоління	18
Роль інформації, комунікації та виховання	21
Відмінності між поколіннями та реінтеграція	25
Висновки та рекомендації	28
Додаток: результати опитування	30

Вступ

4

Війна, яка почалася на сході України 2014 року, заскочила мешканців Донецької і Луганської областей на різних життєвих етапах. Школярі, студенти, молоді фахівці, батьки, люди середнього віку, пенсіонери — усі відчували шок від збройного конфлікту і були змушені перебудувати власні життя з огляду на війну. Такі історичні події завжди викликають потужну емоційну реакцію і чинять вплив на формування ціннісних установок та світогляду, особливо в

дітей і підлітків, які перебувають на критичному етапі навчання¹.

І хоча спільна біда війни до певної міри стирає відмінності між поколіннями, сприяючи зміцненню взаємодопомоги й формуванню солідарності, ці відмінності досі існують, оприявнюючись у поглядах на подолання наслідків конфлікту, розвиток регіону та реінтеграцію, очікуваннях і переконаннях, готовності активно

1 Caballero M, Baigorri A. Glocalising the theory of generations: The case of Spain. *Time & Society*. 2019;28(1):333-357. doi:10.1177/0961463X18783374

впливати на власне майбутнє, а також у виборі засобів і шляхів впливу. Соціальна апатія, низький рівень життя, фрустрація, роздрібненість у регіоні конфлікту створюють добрий ґрунт для популістських та авторитарних еліт, політичної інструменталізації, знижуючи, серед іншого, стійкість до впливу пропаганди.

Коли ми кажемо про різні покоління, важливо розуміти, що люди об'єднані не за віковим принципом, а за подібністю життєвих ситуацій, у яких вони опиняються, в контексті історичних подій². Автори американської теорії поколінь Ніл Хоув і Вільям Штраус вважали, що на життєві траєкторії індивідів соціально-історичні події впливають більше, ніж цінності, які вони поділяють³.

Реалії війни чинять величезний вплив на життєвий вибір людини: де жити, до якого навчального закладу вступати, де працювати, з яким зв'язати свою долю, до якої мети прямувати тощо. Обставини, що існують, зумовлюють такі рішення мешканців Донбасу, а це, своєю чергою, кумулятивно визначає майбутнє всього регіону та його окремих громад. **Тому владі на місцевому й національному рівнях, міжнародним організаціям, громадянському суспільству та іншим акторам, залученим в урегулювання й подолання наслідків конфлікту, необхідно розуміти:**

- **Що саме в регіоні конфлікту спонукає людей діяти тим чи іншим чином?**
- **Чи мають мешканці охоплених конфліктом районів якийсь вибір, чи вони змушені діяти під тиском обставин?**
- **Як змінити ці обставини?**
- **Які умови необхідно створити для представників різних поколінь, щоб вони долучилися до розвитку громад?**

- **Про які інтереси дбають різні покоління і що ставлять собі за мету, у чому вони співпадають?**
- **Які рішення та заходи можуть сприяти соціальній згуртованості населення?**

Увага до цих та подібних питань допомагає уникнути політичних помилок, розвивати стабільні суспільні структури, створює рамки для проактивної стратегії дій, зокрема, проти навмисного нагнітання і використання соціальних протиріч і фрустрації.

Тема відмінностей між поколіннями в контексті збройного конфлікту на Донбасі становить ще більший інтерес, виходячи з того, що історичні кризи формують нове покоління, здатне побудувати майбутнє з новими підвалинами, які будуть прийняті або відкинуті наступним поколінням⁴.

Щоб звернути увагу акторів, які залучені в урегулювання конфлікту і роботу з його наслідками, на необхідність диференційованого підходу до його подолання, розвитку регіону та безпечної реінтеграції, міжнародна платформа громадянського суспільства CivilMPlus організувала віртуальну місію щодо встановлення фактів. У вересні 2021 року група експертів з шести країн (України, Німеччини, Литви, Росії, США й Франції) провела п'ять онлайн-зустрічей з активістами громадянського суспільства, представниками місцевої влади і журналістами з Донецької та Луганської областей. Під час цих зустрічей експерти ставили запитання й обговорювали з учасниками їхнє сприйняття відмінностей між поколіннями на проблеми, життєві ситуації та бачення майбутнього в контексті збройного конфлікту на сході України. Враховуючи те, що серед жителів регіону конфлікту і в ширшому суспільному дискурсі існують різні думки щодо історії цього конфлікту

2 Мангейм К. Проблема поколінь. Новое литературное обозрение. 1998. #2 (30).

3 Strauss W, Howe N. Generations: The history of America's future, 1584-2069. New York, NY: William Morrow & Co. 1991

4 Caballero M, Baigorri A. Globalising the theory of generations: The case of Spain. Time & Society. 2019;28(1):333-357. doi:10.1177/0961463X18783374

та ролі держави і політичних еліт в його нагнітанні та врегулюванні, організатори навмисно не тематизували аспект відповідальності, а залишали на розсуд учасників дискусії можливість висловитись з цього приводу – з метою забезпечити максимально відкритий діалог.

Для деяких співрозмовників формулювання «конфлікт поколінь» виявилось, на перший погляд, проблематичним, оскільки вони не бачили такого конфлікту або не розуміли суті запитання. У цьому дослідженні під конфлік-

том поколінь ми маємо на увазі відремінності в потребах, інтересах, цінностях, переконаннях, поведінці між різними поколіннями, які впливають на соціальну згуртованість людей і вимагають уваги під час формування стратегій, спрямованих на подолання конфлікту, його наслідків та реінтеграцію.

Передумови та причини збройного конфлікту на сході України під час обговорень не зачіпалися.

Термінологія

Використовуючи прямі цитати, ми зберігаємо термінологію учасників інтерв'ю. Платформа CivilMPlus і МЗС ФРН не обов'язково поділяють вибір слів і думки, представлені в цій публікації.

Автори матеріалу не намагались притримуватись єдиної термінології, враховуючи багаторівневість конфлікту і широкий спектр підходів до його розв'язання в залежності від сфери діяльності стейкхолдерів, ступеня залученості та їхньої географії (правозахист, миробудування, гуманітарна діяльність, державні, міжнародні політичні інститути, академічні, громадянські, політичні та інші актори). Основна мета цієї публікації – відобразити комплексність задачі та необхідність уваги до різних поколінь, яких торкнувся конфлікт.

Методологія

5 онлайн-обговорень

32 респондента

17 чоловіків
15 жінок

у віці
від 18 до 78 років

представники організацій
громадянського суспільства

активісти

працівники органів
місцевого самоврядування

журналісти

студенти

переселенці

Для підготовки цієї публікації були проаналізовані думки учасників п'яти онлайн-обговорень, що стосувалися відмінностей між поколіннями в регіоні конфлікту і проявів цих відмінностей. Обговорення відбувалися з 21 по 24 вересня 2021 року. Експерти розмовляли з 32 учасниками (серед них — 17 чоловіків і 15 жінок у віці від 18 до 78 років): представниками організацій громадянського суспільства, активістами, працівниками органів місцевого самоврядування, журналістами, студентами з Авдіївки, Бахмута, Дружківки, Краматорська, Маріуполя, Мирнограда, Покровська, Слов'янська (Донецька область) і Северодонецька (Луганська область). 13 учасників ідентифікували себе як переселенці з тимчасово непідконтрольних уряду України районів. Для роботи з матеріалом використано метод тематичного контент-аналізу.

Висловлювання, узагальнення та висновки, що цитуються в публікації, не є репрезентативними й не відображають точку зору будь-якої з груп населення. Мета цієї публікації — показати якомога ширший спектр думок про конфлікт поколінь, висловлених під час обговорень, щоб дати поштовх до дискусії. Усі висловлювання, що цитуються, анонімізовані, щоб сприяти більш відкритому обговоренню. Для цитування учасникам зустрічей на етапі обробки матеріалів були присвоєні вигадані імена. Інформація про вік і місто проживання респондентів доповнює цитати й зазначається в тому випадку, якщо учасники обговорень надали такі дані.

Паралельно учасники платформи CivilMPlus проводили якісне структуроване опитування, під час якого були зібрані думки 51 респондента у віці від 17 до 78 років. Це опитування також не є репрезентативним, оскільки відображає точку зору обмеженої кількості людей, які беруть участь в активностях локальних громадянських ініціатив в регіоні конфлікту, та їхнього соціального оточення. Участь в опитуванні проводилася на засадах анонімності, відомий лише вік респондентів.

Конфлікт поколінь і збройний конфлікт. Подумки

Під час обговорень про наявність конфлікту поколінь у регіоні конфлікту висловлювалися різні точки зору. В дискусіях прослідковувалися три основні підходи до проблеми: 1) конфлікт поколінь у контексті війни відчувається; 2) війна стерла відмінності між поколіннями; 3) конфлікт поколінь присутній, але нічим не відрізняється від конфлікту поколінь у будь-якому іншому регіоні країни.

Говорячи про наявність конфлікту поколінь, учасники дискусій часто зазначали тяжіння старшого покоління до минулого.

«Люди досі не вийшли з цього стану і шкодують, що тоді було ось так, а зараз у нас ось так, починають порівнювати і казати не "давайте будемо розвиватися і йти вперед до чогось нового", а "давайте повернемося назад до того, що було колись, коли нам було зручно жити в нашій молодості"», — зазначила Ольга, 50 років, зі Слов'янська.

Учасник іншої дискусії, представник місцевої влади Максим, 40 років, зі Слов'янська зазначив:

«У більшій частині дорослого населення сформувалися ці цінності й інтереси в радянський час, частина з них сьогодні живе в Радянському Союзі, у тій державі, якої вже не існує. (...) На жаль, Росія підтримує і продукує ці думки про Радянський Союз, про його відновлення та, скажімо так, розвиток, зокрема й на нашій території».

Деякі учасники дискусій казали про відмінності між поколіннями, згадуючи роль молодих. Ось оригінальне висловлювання Олексія, 38 років:

«Якщо ми подивимося на склад бандформувань, які воюють на Донбасі як війська-коллаборанти, то там, мабуть, пенсіонерів набагато менше, ніж молодих людей, заради правди. На розв'язання конфлікту на Донбасі це не може в принципі впливати, це може мати стосунок тільки до постконфліктних якихось ситуацій. На розв'язання конфлікту на Донбасі впливають тільки рішення, які приймаються в Кремлі, на сьогоднішній день».

Олена, 62 роки, з Северодонецька розповіла про свій досвід сприйняття конфлікту поколінь:

«У мене вже другий тиждень живе моя тітка, яка приїхала з Донецька. За останні 10 днів я була з нею в різних організаціях: банк, пенсійний фонд. Я ходжу з нею по магазинах, слухаю її сприйняття ситуації і чую коментарі тих людей, з якими ми стоїмо в одній черзі, чекаючи на прийом у кабінет чиновників. Деякі люди... Для мене молоді люди — це ті, яким п'ятдесят, я так вважаю. Які вони нестримані у своїх висловлюваннях щодо людей старшого покоління! Багато хто з них вважає, що вони затрималися в цьому житті — ті, хто прожив 75 років, 80 років, що вони заважають їм жити, що вони отримують їхні пенсії, і не добирають слів. Мені дуже прикро за цих молодих людей, їхню нестриманість, їхнє нерозуміння ситуації».

Це висловлювання ілюструє думку учасника іншої дискусії Євгена зі Слов'янська про те, що конфлікт поколінь — це боротьба за ресурси, і він не є специфічним феноменом сходу України. У регіоні конфлікту він нічим не відрізняється від протистояння поколінь в інших областях України:

«Я теж переїхав з Донецька на підконтрольну територію і розумію, що не можна казати про те, [що] політичні непроукраїнські, неподержавні погляди мають люди лише старшого покоління. Насправді політичні погляди стосунку до віку не мають. А конфлікт поколінь, він присутній у цій традиційній формі, яку ми можемо спостерігати не лише у Східній Україні».

Біда, яка зараз у нас, вона об'єднує, вона якось стирає вікові межі.

Цінності, погляди та переконання не мають прив'язки до віку, і, відповідно, не можна казати про будь-яке протистояння поколінь — ось думка, яка неодноразово лунала під час обговорень.

«Біда, яка зараз у нас, — об'єднує, якось стирає вікові межі. (...) Я пам'ятаю, коли звільнили місто Слов'янськ у 14-му році. Я бачив різних молодих людей. У нас відразу почалася комплектація підрозділу самооборони в Слов'янську на базі військкомату. І одночасно готувалися вибори до місцевих рад. Існувало дві різні таких течії, люди різного віку. Деякі

бігли до військкомату записатися у лави самооборони і пізніше воювали. А деякі йшли, такі ж самі, не проґавити свою чергу, записатися у лави депутатів міськради. Так що взагалі казати, одним словом, про всіх молодих неможливо», — розповів Олександр, 70 років.

«Існує багато стереотипів. У середині вікових категорій існують дуже різні позиції. Северодонецьк був окупований 3-4 місяці. На щастя, був звільнений наприкінці липня 14-го року. Під час окупації в нас у місті був такий випадок, коли просто перед захопленою будівлею міської ради, навпроти — в міському Палаці хіміків, було піднято український прапор. Було піднято вночі, на той момент — невідомо ким. Це було сприйнято людьми в окупації, які чекали Україну, дуже-дуже емоційно. При цьому було зроблено так, що була імітація, що все довкола заміновано. Тобто цей прапор провисів майже цілий день. (...) Коли вже після звільнення з'ясувалося, хто це зробив (здавалося б, що скоріше за все, йдеться про якихось молодих людей, які наважилися на такий вчинок), це були два чоловіки, яким на той момент вже було за сімдесят», — розповіла Юлія, 49 років, із Северодонецька.

Думка про те, що війна стирає розбіжності між поколіннями поблизу лінії зіткнення, лунала неодноразово. Так про це каже Інна з Бахмута:

«...там усі люди об'єднані спільним завданням — вижити у цій ситуації. Питання безпеки вирішують. Там усі як би дуже дружно тримаються. Коли відбуваються обстріли, то діти за батьків і батьки за дітей тримаються. Коли відбувається такий проблемний ряд, то конфлікту немає».

«Усі хочуть добре жити»

Молоде покоління амбіційне, швидко обробляє інформацію і приймає рішення, мобільне, прагне самореалізації, хоче діставати швидкий результат і не прив'язуватися до місця. Старше ж покоління хоче стабільності та добробуту. Відсутність проблем і хвилювань для нього важливіша, ніж зміни на краще. Ці відмінності, мабуть, впливають на джерела почуття задоволеності життям для людей різних поколінь.

...їм хотілося спокою, тиші, але геть не радості та спорту, як хотілося молоді.

«Усі хочуть добре жити. Одні хочуть жити добре, як раніше, на їхню думку, коли була їхня молодість у Радянському Союзі, а інші, молодші, хочуть жити в майбутньому, але не всі з них хочуть його будувати, не всі розуміють, що політично потрібно його будувати і якимось брати в цьому участь», — зазначила Світлана з Маріуполя.

Для різних поколінь добре життя може означати речі, що виключають одна одну, і це проявляється на побутовому рівні.

«У нас є програма "Бюджет участі", коли люди подають проекти, а міська рада реалізує їх. Звісно, що є проекти, які стосуються молоді, і є ті, які стосуються людей більш старшого віку. І коли молоді люди подавали проєкт і зби-

рали голоси, то, звісно, обходили свій будинок і різновікових людей. Майданчик футбольний, наприклад, у дворі, який можна було б зробити й для молоді реалізувати, [щоб] можна було займатися футболом. Люди старшого віку не хотіли підписувати й голосувати за такі проєкти, бо їм хотілося спокою, тиші, але геть не радості та спорту, як хотілося молоді», — розповів Максим, 40 років, зі Слов'янська.

Але чи створені умови для повноцінного забезпеченого життя людям молодого і/та старшого покоління на підконтрольній Україні території в Донецькій і Луганській областях? Молоді люди не бачать для себе перспектив і виїжджають. А про людей старшого покоління, як казали учасники дискусій, згадують лише під час виборів. Обговорення показали, що в розвитку регіону потреби й інтереси всіх вікових груп не враховуються повною мірою. Крім того, батьки можуть нав'язувати дітям розуміння того, що таке добре життя. Така ситуація, на думку деяких респондентів, на тимчасово окупованій території сходу України спостерігається частіше, ніж в інших регіонах.

Чому виїжджає молодь

Більшість респондентів — як під час обговорень, так і за результатами опитування — була солідарна в тому, що молоді люди хочуть виїхати з регіону конфлікту. Економічний чинник, поряд з іншими причинами, грає основну роль у цьому рішенні:

- більше перспектив працевлаштування в регіонах, які не зачепила війна;
- вища заробітна плата у великих містах, таких як Харків чи Київ, або за кордоном;
- небажання працювати на заводах і шахтах — основних об'єктах індустріального регіону;
- відсутність власного житла в рідному місті або, якщо казати про сім'ї-переселенці, в місті, де проживають батьки.

«Молодь працювати на заводах і шахтах не хоче. Для молоді Лисичанськ став гніздом, в якому ти виростаєш і їдеш», — зазначив Сергій, 24 роки.

«У мене племінник три місяці тому поїхав до Чехії, хоч і тут мав роботу, але ті гроші, які він заробляв, він витрачав тільки на проїзд і їжу, яку брав із собою на завод. Працював на трубному заводі в Рубіжному і ось виїхав», — поділилася історією інша учасниця.

«Квартирне питання»

Проблема купівлі житла зазвичай актуальна для молодих людей на етапі початку самостійного життя. Однак війна поставила перед таким викликом і тих людей, які змушені були залишити власні домівки через війну, незалежно від віку чи життєвого етапу.

«Що стосується людей старшого віку, в нас немає можливості купити тут житло. Це перша й серйозна причина. Ми позбавлені [можливості] взяти кредити з низькими відсотками. Для нас цей шлях закрито. Я зараз усвідомлюю: я до кінця життя буду жити в найманому житлі, не маючи свого...», — поділилася переселенка з Донецька, Вікторія, 58 років, яка живе в Дружківці.

Першою можливістю поїхати з регіону конфлікту стає вступ у виш. Деякі учасники дискусій вважали, що батьки підштовхують до цього дітей-абітурієнтів, інші висловлювали думку, що зараз випускниками дають більше можливостей самим обирати, де вчитися. Незалежно від того, наскільки самостійно абітурієнт ухвалює рішення подати документи, такий вибір часто зумовлений матеріальними можливостями і зручністю.

«У мене син цього року став студентом Харківського політеху, обрав спеціальність "Біоінженерія і біотехнології". И я хочу сказати: серед п'яти заявок, які він міг подати під час вступу, університет Даля [Східноукраїнський національний університет, переміщений з Луганська в Северодонецьк у 2014 р.] не був одним з пріоритетів. Це був його вибір. Я через нього спілкуюся з колом його друзів

і знаю, що в університет Даля вступили і його однокласники. Він закінчував сильний ліцей в Северодонецьку, де люди здавали ЗНО з високими балами. Я знаю, що в університет Даля йшли хлопці, ставлячи його першим пріоритетом, маючи бали там 180 і вище, які могли претендувати на бюджетні місця в престижних вишах країни. Коли я питала, що керувало їхнім вибором, чому вони зупинялися на такому варіанті, там лунали частіше за все геть приземлені речі. Це добре відремонтований гуртожиток, якщо це життя в гуртожитку. Або, якщо це северодонеччани, це життя вдома, не зіштовхуючись з побутовими труднощами, як студенти з інших міст. З такими балами це практично точно гарантована стипендія, це можливість бути точно сильним на тлі, можливо, слабших сокурсників», — розповіла Юлія, 49 років, з Северодонецька.

Дедалі менше молоді приїжджає з непідконтрольних районів

Випускники і студенти з окремих районів Донецької і Луганської областей також обирають навчання там, де їм буде простіше й перспективніше.

«Я можу почати з 14-го року, коли я виїжджав і половина моєї групи. Я самий навчався в Горлівському ін'язі [Горлівський інститут іноземних мов]. Частина залишилася, частина поїхала, так само, як і викладачі. Там переважно питання в тому було, якщо в тебе є якісь родичі чи знайомі на території України, то ти виїжджав. Якщо немає, то навіщо тобі кидати свою квартиру, свій дім і платити за житло в інших містах, якщо ти можеш тут жити. На той момент було дві програми. Була програма від МОН [Міністерства освіти та науки] України — вільний слухач. І була ідентична програма в Росії. У мене є кілька колишніх однокурсників, які за цією ж програмою вступали в російські університети. (...) Якщо дивитися далі, коли вони обирають для себе: якщо вони на тій території, то вони об'єктивно дивляться, що їм буде вигідніше чи краще. Вони вже отримали «ДНРівські» дипломи, це крім того, що в них є «ДНРівські» паспорти, й активно зараз йде те, щоб отримували вони російські. Так, у них немає прописки. Але, повірте, якщо в батьків є якісь кошти або гроші, вони зможуть легко поїхати в Ростов і купити собі десь прописку», — розповів Руслан, який переселився у Слов'янськ.

Інші респонденти, які мали інформацію про ситуацію, відмічали: «на тимчасово окупованій території молодь стала більше орієнтуватися на Росію».

«Зараз вони видають студентами дипломи П'ятигорського університету, ще якихось університетів. Воно в якомусь дивному ви-

гляді відбувається. А втім, діти, які живуть на непідконтрольній території, дедалі менше орієнтуються на Україну. (...) Дедалі більший відрив від України молоді, [війна] робить величезну прірву з ось цим поколінням. У 14-м році, коли виїжджали сім'ї, діти були настільки проукраїнські налаштовані, що входили в конфлікт з усім класом. Батьки виїжджали через дітей, бо діти не могли з такими переконаннями зі своїми однокласниками разом бути.

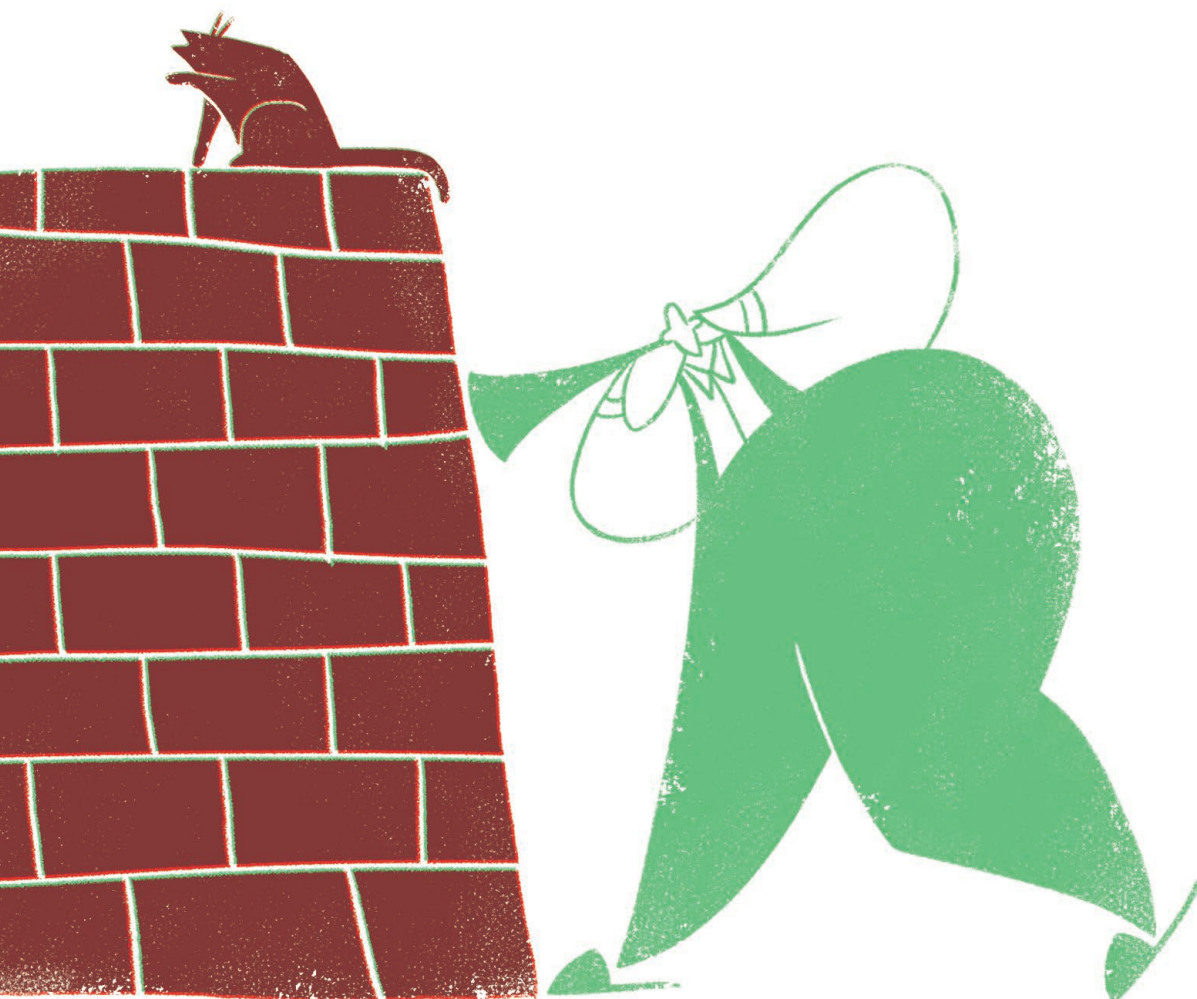

Війна очима різних поколінь:
думки про життя і перспективи в регіоні конфлікту на Сході України

Ось 8-й рік, у нас дуже сильно змінився пласт молоді, бо та, патріотична, виїхала», — розповіла Інна, переселенка з Донецька, яка живе в Бахмуті.

Серед причин, через які абітурієнти з непідконтрольних уряду України територій воліють не вступати в українські виші, називають такі: складнощі з поданням документів, проблеми з перетином лінії зіткнення, а, відповідно, і з поїздками додому під час навчання, а також незнання української мови.

«Я вчилася два роки тому. В нас була українська мова двічі на місяць або раз на місяць. За цей час особливого нічого не вивчиш. Орієнтуєшся на мою сестру, яка цього року вступила, в неї дуже великі проблеми з українською мовою, вона важко розуміє. Якщо мені легко, то їй дуже важко. Також вона розповідає, що її одногрупники з Донецька важко сприймають українську мову. У цьому є дуже великий мінус. Усі викладачі розповідають саме українською. Один з її однокласників вступив, не знаючи української мови, за програмою "Донбас-Україна". Не знаю, які складнощі були під час

складання іспиту, але він сказав, що вступив, до того ж відразу. Хтось у певні виші навіть не просив складати ніякі іспити. Просто прийшов, відмітився там — і все добре, все чудово, тебе прийнято», — розповіла Аліна, студентка-переселенка з Донецька.

Усе залежить просто від батьків, від їхнього впливу на дітей. Тут нічого не вдієш.

Прикметно, що ця орієнтація на Росію не пов'язана з ідеологічними або політичними установками, принаймні це не згадувалося в якості головного чинника під час обирання вишу. Деякі учасники обговорень зазначали, що молодь не піддається впливу пропаганди, але дуже покладається на думку батьків.

«Усе залежить просто від батьків, від їхнього впливу на дітей. Тут нічого не вдієш. У кожного було різне виховання, і всі дивляться на все по-різному. Тому тут річ тільки у дорослих, які впливають на дітей. Наприклад, у мене мама вільно до всього ставиться, вона каже: "Це твій вибір". Усе чудово. А в однієї зі знайомих батько категорично відмовився, сказав: "Робитимеш російський паспорт"», — стверджує Аліна.

За словами респондентів, усе менше молодих людей наважується на переїзд на підконтрольні території, побоюючись розриву стосунків із сім'єю, нерозуміння близьких.

«Зараз, на жаль, усе рідше й рідше в нас успішні кейси реінтеграції на практичних прикладах. Скажімо, ми сприяли приватним чином приїзду двох молодих людей з міста Єнакієве та їхньому працевлаштуванню в Києві. Це люди, які подолали той конфлікт поколінь. Тобто їх не розуміють рідні, їх не розуміють навіть рідні брати та сестри, чому вони все-таки тяжіють до України. Тобто вони ризикнули, переїхали...», — поділився досвідом Євген зі Слов'янська.

«Чинник підвалу»

Учасники дискусій погоджуються з тим, що висловлення прихильності Україні на непідконтрольних територіях — певний ризик. Тому складно зрозуміти, що насправді думають, як сприймають реальність на підставі чого приймають рішення мешканці окремих районів Донецької та Луганської областей.

«Там "залізна завіса", територія під контролем спецслужб. Там люди бояться розмовляти на кухні навіть з власними родичами. (...) Ось уже, мабуть, рік чи півтора тільки в телефоні можна спілкуватися, потоку людей більше немає. Ми фактично відрізані, відрізані дуже міцним муром, який міцніше, ніж Берлінський. У нас практично немає контакту. І якою мірою ці люди тут, коли вони приїжджають сюди, можуть вільно розмовляти? У нас зараз практично немає контакту з цими людьми, там глушилки серйозніші, ніж в радянські часи. Загрозу для безпеки людей потрібно порівнювати зі сталінськими часами», — висловився Віталій із Краматорська.

Соціальна закинутість — «перспектива» старшого покоління

Попри те, що значна кількість учасників обговорень казала про те, що існує багато стереотипів про покоління і не можна всіх стригти під один гребінець, під час дискусій можна було почути певні повторювані характеристики саме старшого покоління. Багато хто з людей зрілого і літнього віку звернений до минулого, Радянського Союзу та Росії, вони опираються змінам і не бачать перспектив. Лунали навіть такі формулювання як «утриманський менталітет», який, як вважають деякі учасники обговорень, підкріплюється управлінням через військово-цивільні адміністрації. Літнім людям приписують нездатність критично мислити, підкреслюють, що вони піддаються пропаганді.

Також стверджують, що їх важко заохотити до навчання новому й брати участь у суспільному житті громад, хоч вони і намагаються покращити місця проживання.

«...часто в людей старшого покоління більше позитивного досвіду взаємодії з державою-агресором РФ, а в молодшого покоління — вони менше пов'язані з РФ і, за моїми особистими спостереженнями, менш підпадають під вплив асоціювання "свій-чужий". Тут Росія вважає територію України своєю невід'ємною територією, а Україна вважає себе незалежною державою. І в цьому контексті часто старше покоління більше, на мій погляд, все ж таки тяжіє до колишнього імперського центру. І це проявляється навіть у тих самих от силових наших структурах. Якщо до 14 року в нас у збройних силах, у СБУ можна було, грубо кажучи, зустріти портрет Фелікса Едмундовича Дзержинського, то тепер змінилося певне покоління. Люди старшого віку пішли на пенсію, які казали: "Путін — це, звісно ж, агресія, але все ж це був Радянський Союз". Та молодь, яка прийшла, вона так не вважає часто, вона вважає, що Україна — це незалежна держава», — розповів Валентин зі Слов'янська.

«Старше покоління більше надає перевагу стабільності. Це може бути погано, але стабільно: сьогодні погано, завтра погано, головне — аби не стало гірше. Молодь хоче жити краще, вона готова щось змінювати, щось робити для того, щоб жити краще, а старше покоління тяжіє до того, що не потрібно нічого змінювати, бо може стати гірше. Можливо, шлях в Європу добрий, але запитання — чи годуватимуть дорогою?», — вважає Костянтин, 56 років.

«Якщо подивитися на звичайні подвір'я Северодонецька, в них дуже багато саморобних речей. Це є ознакою того, що все ж таки люди хочуть щось змінити, прикра-

сити умовне власне подвір'я, але не факт, що там вийде щось дуже гарне, але вони хоча б у своєму оточенні якісь зміни намагаються зробити. Якщо ми хочемо від них включення в якесь велике громадське життя, в маргінальну урбаністику, так би мовити, то це справді буде дуже важко, бо, якщо подивитися на процес виборів, як він у нас відбувається, ці люди на вибори ходять і, мабуть, ходять не завжди через нудьгу, як у нас заведено вважати, але чомусь зазвичай голосують за умовний цукор», — каже Сергій, 24 роки.

Почуття незахищеності, непотрібності, покинутості, апатія, з якими живуть люди старшого віку, роблять їх легкою мішенню в інформаційній війні та політичних маніпуляціях.

«Це більше конфлікт, коли люди не відчують соціального захисту. І це більше протестний конфлікт, і люди хапаються за соломинку, скажімо так, такого от, що вони знають. Тягнуться за цінностями, що вони знають, що вони пам'ятають, коли їм було добре. Тому це не конфлікт поколінь, це конфлікт соціальної закинутості, соціальної незахищеності», — вважає Віталій із Краматорська.

«Проблема в тому, що старше покоління не бачить перспективи в майбутньому. Люди в ньому не живуть, вони доживають. Зникає цікавість до всього. Для старшого покоління потрібно зламати ось це ставлення до життя», — каже Костянтин, 56 років.

«Вчора в нас була група взаємодопомоги. Ми говорили про те, що вони відчують себе самотніми. Ми говорили про те, що в них знижується самооцінка, про те, що в них є почуття, як вони називають, «у нас комплекси». Це означає, що людина розуміє, що вона відстала трошки від сучасних цифрових якихось технологій і так далі. (...) Людині у віці дуже важливо бути потрібною, дуже важливо бути

видимою в суспільстві, а видимою вона стає у моменти передвиборчої кампанії. Це також веде до конфлікту поколінь. Це те, що видно неозброєним оком в нашому суспільстві», — каже Вікторія, 58 років.

Старше покоління завжди цікаве владі як електорат.

«У нас це старше покоління використовували для розпалювання війни, штучної. Донецьк ніколи не був бідним містом. З часів незалежності Донецьк піднявся. Але людям нав'язали через старше покоління, що Україна обкрадає і давайте всі підемо в іншу країну. І так вийшло, що саме люди старшого покоління виходили на ось ці мітинги, перегороджували дорогу українській армії, кричали: "Ви фашисти" — в більшості своїй. Зараз потрібно розуміти, що я не кажу 100%. (...) Є ще прошарок середнього віку: 30, 50, 60 років. Це люди, які пер-

шими взяли участь у волонтерському русі. Це люди, які й на фронт йшли одними з перших. Я багато бачила таких АТОвців, добровольців в 14-ом році, яким 50+, 40+. (...) Так от, тоді цих людей старшого віку, їх от використовували, щоб інформаційно показати, гібридно, що ледь не вся Україна, ледь не весь Донбас за те, щоб відколотися та піти, зробити сепаратистський розкол. Перше. Друге — вони були дуже агресивно налаштовані. У мене були ситуації, коли я йду з браслетом кольору прапору моєї країни, і мене якась бабуся може проклинати, штовхати. У мене кидали камінням ці люди, які стояли з прапорами «ДНР» і прапорами Росії. Їх там була більшість. Коли я проходила скупчення цих людей, більшість з них була старшого віку. Тому зараз нам дуже важко сказати: "Так, ви знаєте, ваше життя прожите недаремно". (...) Це люди, які ось ці 30 років після відновлення незалежності України, вони ці 30 років повинні були щось робити, будувати країну. І коли країну, наприклад, розкрадали і корупція процвітала, ці люди повинні були будувати громадянське суспільство», — висловилася Катерина.

«Наративи про старше покоління — це наративи інформаційної війни. Старше покоління завжди цікаве владі як електорат», — додала Світлана з Маріуполя.

Роль інформації, комунікації та виховання

Під час одного з обговорень конфлікту поколінь пролунало слово «манкурти»⁵ щодо старшого покоління, яке виховує молодших, не спираючись на патріотичні цінності. Також було зачеплене питання про те, що для формування національної ідентичності в місцевого покоління докладається недостатньо зусиль. Респонденти структурованого опитування, навпаки, часто (в 20 випадках з 51) зазначали ту чи іншу роль учбових закладів у формуванні цінностей. Причому ця роль оцінювалася по-різному: і як недостатня, і як нав'язування патріотизму. Деякі учасники дискусій констатували провал в інформаційній війні.

«Як можна програвати те, чого не ведеш? Щоб не було в нас такого, що бог високо, а пан далеко, щоб розуміли навіть у Києві, коли ми говоримо про щось, що ми не просто займаємо ефірний час, а це справді потрібно. (...) Якщо нас зрозуміють, почують і побачать ситуацію нашими очима, оскільки ми були під окупацією, ми сьогодні живемо в цьому місті, тоді, я думаю, і питання про те, чи їхатимуть наші діти, чи залишатимуться, саме собою більшою мірою, я думаю, відпаде» — каже Олександр, 70 років.

У молодого і старшого поколінь різні джерела діставання інформації й швидкість її обробки. Молодь користується інтернетом, старше покоління читає газети й дивиться телевізор.

«Молодь телевізор не дивиться зовсім. Була в нас нещодавно дискусія з приводу телеканалу "Дом". Ми сиділи, спілкувалися. Людина

каже: «Ну от є такий телеканал "Дом". Я кажу: "Окей, ти дивишся телевізор?" Каже: "Я — ні". При тому, що радіосигнал блокується і навіть не доходить до цих територій, яка суть цього проєкту, для кого він? Цільова аудиторія трохи інша. А якщо стосовно молоді, то питання блокування того ж "Вконтакте", для них це також, з тих територій, звучить: "Ну окей, ви нам кажете, що ось ми тут під впливом, але ви й самі обмежені. У тому плані, що ви блокуєте, тому що ви не хочете чути правду або вам не подобається інша точка зору". Тобто існує і така тригерна позиція. Я з проукраїнською позицією, якщо я подивлюся "Росія 1" або якийсь місцевий "республіканський" канал, це не означає, що я відразу зміню свою думку», — сказав Руслан, переселенець з Горлівки до Слов'янську.

Комунікація між поколіннями відбувається переважно у сім'ях і в стінах учбових закладів. За відсутності сигналу українського телебачення поряд з лінією зіткнення російське телебачення впливає на старше покоління, а воно згодом транслює почуте молодшим у сім'ї.

«З молоддю також дуже цікаво спілкуватися. Це все вплив батьків, скоріше за все, що, наприклад, Майдан і війна — це причинно-наслідковий зв'язок. У принципі, багато хто з вчителів так теж на це дивиться. У цілому це дуже сумно, коли з молоддю спілкуєшся: те, що їм розповідають вчителі, те, що їм розповідають батьки. Сум увесь в інформаційному просторі, який створюється, і різні покоління по-різному його сприймають. (...) Інформаційно,

⁵ Слово "манкурт" - из романа Чингиза Айтматова - означает тех, кто не знает и не ценит культуры, истории, традиций, нравственных традиций своего народа, и поэтому легко становится объектом чужой воли (неодобр., презрит.) (Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений. — М.: «Локид-Пресс». Вадим Серов. 2003. <https://slovaronline.com/browse/5162053e-6b68-3612-b03e-47d88c0e518a/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%82>)

звісно, Україна дуже провисає, і від цього вирішення проблеми у всіх поколінь може бути різним. Вирішення проблеми в голові у підлітка може не відрізнятися від тієї ж бабусі, яка дивиться "Росія ТВ" і так далі», — поділилася Ірина з Авдіївки.

«Уздовж лінії розмежування небагато молоді залишилося, більша частина — літні люди. Дуже сильно позначається відсутність українського телебачення, тому люди знаходяться під впливом російських каналів. І це, звісно, теж сильно впливає на молодь, бо вони якось геть відірвані від життя. До школи приїжджають — одне, додому приїжджають — дивляться геть інше. Батьки, бабусі, дідусі кажуть про третє. Тому я не можу сказати, що це яскраво виражено. Не можна це відзначити. Але ось така ситуація існує», — каже Інна з Бахмута.

Однак під час дискусій лунала думка й про те, що молоде покоління не бере на віру навіть

ту інформацію, яка виходить від батьків. Цікавим спостереженням поділилася Яна, переселенка з Криму, яка живе в Маріуполі:

«Сім'я, ясна річ, об'єднує покоління. Сім'я закладає цінності. У СРСР вся інформація зі ЗМІ приймалася як істина. Сьогодні молодь не безапеляційно приймає інформацію, ставить її під сумнів. Ось що мені доводилося спостерігати, коли я виїздила у "сіру зону": так склалося, що я працювала і з сім'ями, я маю на увазі дідусі-бабусі, дядьки, тітки, тата, мами, вчителі тощо, і з дітьми. Я побачила колосальну різницю в установках між тим, як дивляться на події, що відбуваються, дорослі люди і як дивляться на це діти. І що мене колись у свій час дуже сильно здивувало: попри те, що педагоги, дідусі-бабусі ностальгують навіть не за Радянським Союзом, я б так сказала, більше, а за мирними відносинами з Росією прекрасними і за тим, що ми хочемо більше до Росії, ніж до України, молодь і діти, і підлітки (мені доводилося і з ними працювати) оби-

рають іншу позицію. Мене це здивувало. І що ще мене здивувало — що вони не можуть відкрито це сказати. У межах наших маленьких груп вони могли це сказати, але, коли з'явилися дорослі, вони нітилися, намагалися взагалі не зачіпати ці питання. Тобто вони могли намалювати прапор України, але якщо заходив учитель, то десь його сховати».

Крім того, під час іншої дискусії Євген зауважив, що висловлювання деяких політиків грають роз'єднувальну роль:

«Різноманітні політичні обмеження й виступи окремих політиків мають катастрофічно просто руйнівні [наслідки] для об'єднання, для реінтеграції, для збереження лояльності до України. До 1 жовтня у ВР буде внесений закон про засади національної політики в сфері національної ідентичності. Він, на жаль, теж достатньо агресивний і не враховує інтереси тих людей, які хотіли б возз'єднатися з Україною, стати повноправними членами

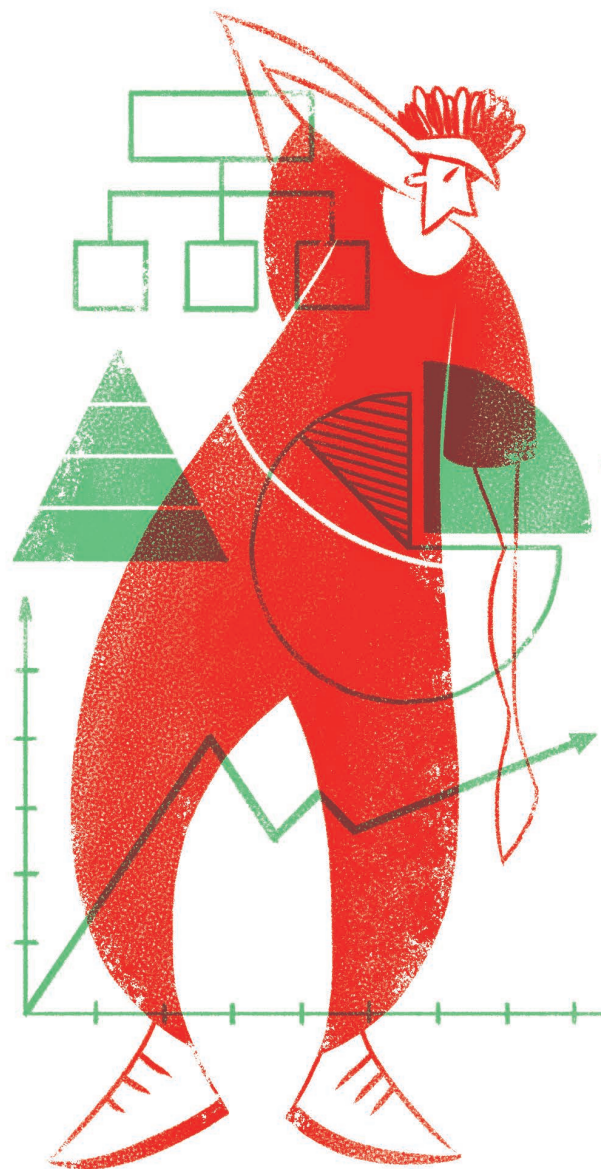
громадянського суспільства, оскільки вони фізично віддалені. Це велика гіркота. Дуже сподіваюся, що Україна різноманітні механізми буде шукати, щоб не політичними слоганами, а економічними заходами і заходами якоїсь допомоги сприяти тому, щоб люди в Україну повертались або за тією лінією відчували себе частиною України».

Дещо іншу картину дали результати структурованого опитувальника. З 51 респондента 14 зазначили негативний вплив місцевих ЗМІ на конфлікт поколінь, четверо зазначили позитивний вплив, інші опитані або заперечували існування такого впливу, або не змогли визначитися з оцінкою, позитивний він чи негативний.

Крім того, результати опитування можуть свідчити про те, що організації громадянського суспільства не завжди повідомляють про свою роботу в формі, доступній для представників різних поколінь. Таку думку висловили 28 респондентів з 51. При цьому часто зазначалося,

що інформація або не доходить до представників старшого покоління, оскільки вони не використовують канали, якими вона передається, або подана в незрозумілій формі. Складність розуміння інформації від ГС зазначали й деякі молоді респонденти. Ось деякі приклади відповідей:

- *на жаль, для мене не зрозумілі всі ці схеми та звіти (60 років);*
- *ні. Показують щось, але старше покоління геть не розуміється на цьому (78 років);*
- *не зовсім — старші люди не завжди мають доступ до таких ресурсів (22 роки);*
- *ні. Надто все заумно і по-снобськи. Якось там статистика, інфографіка (21 рік).*

Відмінності між поколіннями та реінтеграція

З 51 респондента структурованого опитування 12 не бачать жодного впливу відмінностей між поколіннями у питаннях безпечної реінтеграції. Серед таких чинників як неспівпадіння цінностей, інтересів, поглядів, нерозуміння і складності в пошуку спільної мови, зазначених у відповідях на запитання про перешкоди для реінтеграції, також була помітна й певна опозиція між поколіннями. Ось, до прикладу, відповіді найстаршого (78 років) респондента і респондента наймолодшої вікової групи (17 років) на запитання про вплив відмінностей між поколіннями на реінтеграцію:

- «Ми хочемо, щоби був порядок, а молоді лише ламати вмійють» (78 років);
- «Впливає тим, що старше покоління не зважає на думку молодшого» (17 років).

У дискусіях з активістами, журналістами, представниками громадянського суспільства й місцевої влади питання реінтеграції в контексті відмінностей між поколіннями розглядалося як дуже далека і водночас проблемна перспектива.

«На мій погляд, у найближчий час реінтеграція неможлива. Чому так? Бо Росія просто так ці території не віддасть. Хоч би як це було сумно, але ми не готові реінтегрувати ці території. Чому? Бо тільки-но ми їх реінтегруємо, ми дістанемо відразу ж токсичне населення. Тобто ми звільнили Слов'янськ, ви самі бачите, скільки там "вати" ще залишається, за кого голосували ці люди, який вибір вони зробили на місцевих виборах, аж до того, що довелося вводити військову адміністрацію. Розумієте?»

Що стосується проблеми поколінь, то тут ми дістаємо флеш-рояль. Ми дістаємо поко-

ління, яке народилося в 14-му році й Україні вже не бачило. Воно бачило окупацію, бачило "ДНР" і інакше жити не вміє. І що робити з цими дітьми, розумієте?» — зазначив Степан, переселенець із Донецька, який живе в Краматорську.

Крім того, реінтеграція видається проблемною ще й з точки зору примирення старшого покоління, особливо з урахуванням того, що молоді люди полишають регіон конфлікту.

«Якщо б була реінтеграція, то, я думаю, сваток у старшого покоління було б більше з іншим старшим поколінням. А молодь... буквально трохи погиркалися б, буквально за рік забули б цю тему. Молодь не так сильно ідеологічно себе зачохляє», — каже Вадим, який мешкає в Покровську.

«Якщо ми кажемо про реінтеграцію людей, ми маємо розуміти, про що вони думають, який у них набір інформації і з цього виходити. Як рухатися далі? Наголошувати на молоді я б,

Війна очима різних поколінь:
думки про життя і перспективи в регіоні конфлікту на Сході України

чесно кажучи став, оскільки старше покоління складніше змінити. Що старшими ми стаємо, то ми консервативніші», — зазначив Руслан, який живе в Слов'янську, під час іншої дискусії.

«Зараз, на жаль, ми бачимо, що виростає вже покоління 8-го року конфлікту. Моя дитина народилася в 13-му році в Донецьку, і я можу бачити її однолітків, дітей моїх друзів, колег, які живуть у Донецьку. Якщо ми будемо брати такі індикатори, такі паралелі, то, на жаль,

оптимізму щодо реінтеграції людей і території, адже території тільки через людей зараз можна реінтегрувати в безвоєнному режимі, все менше й менше. А що стосується покоління підлітків і молодих людей 19-35 років, тут шанс є. І все залежить від тих можливостей, які ми їм можемо надати», — думка Євгена, який мешкає в Краматорську.

Висновки та рекомендації

Хоч результати дискусій і відповіді респондентів не є репрезентативними, ми дістали певний спектр думок про конфлікт поколінь і його можливий вплив на процес урегулювання та подолання наслідків російсько-українського збройного конфлікту на сході України. Виявлені відмінності в ситуаціях, цінностях, стратегіях поведінки, джерелах інформації між різними поколіннями свідчать про необхідність і надалі вивчати цю тему, дискутувати, шукати взаєморозуміння, а також формувати солідарність і згуртованість між представниками різних поколінь. Важливі увага до різних поколінь, комплексний і диференційований підхід до розвитку громад, заходів з урегулювання конфлікту, будівництва миру та реінтеграції з урахуванням перспектив усіх груп населення. Рекомендації, що зібрані нижче, — це рішення, які пропонували учасники обговорень і респонденти структурованого опитування.

- 1. Діалог всередині й між поколіннями.** Багато хто з респондентів підкреслював необхідність у майданчиках для діалогу між поколіннями, а також в організації спільної діяльності, залученні у проекти людей різних поколінь, молодіжному обміні між країнами та регіонами. Крім того, важливо налагодити комунікацію влади з представниками всіх поколінь.
- 2. Відновлення зав'язків між жителями регіону конфлікту з обох боків лінії розмежування.** Зокрема: відкриття КПВВ, спрощення процедур отримання паспорта громадянина України, більш активні кампанії, що стимулюють вступ абітурієнтів до українських вишів, допомога у вивченні української мови і відтермінування для складання іспиту з мови під час вступу.
- 3. Стимулювання економічного розвитку регіону, підвищення якості життя громадян.** Надання молодим людям більших перспектив працевлаштування, фінансової незалежності й підтримки в придбанні житла. Крім того, учасники дослідження зазначали необхідність економічної трансформації з видобувної, хімічної і важкої промисловості у більш сучасні сектори економіки.
- 4. Включення молоді в життя громад** шляхом стимулювання їхньої соціальної та економічної активності, тобто через підтримку проєктів, а не тільки через культурні заходи.

Війна очима різних поколінь:

думки про життя і перспективи в регіоні конфлікту на Сході України

5. **Підвищення комп'ютерної грамотності серед сільського населення й людей старшого покоління.** Це допоможе зменшити інформаційний розрив між людьми різних поколінь.
6. **Формування національної ідентичності.** Учасники одного з обговорень наполягали на тому, що необхідно виховувати громадянську самосвідомість і робити Україну брендом для власним громадян. Респонденти опитування часто зазначали необхідність створити «єдиний інформаційний простір» або провести «масштабну кампанію», щоб мінімізувати відмінності між поколіннями.
7. **Налагодження комунікації з людьми старшого віку** для подолання соціальної апатії і відчуття покинутості, а також формування стійкості до політичних маніпуляцій. Це актуально як для представників влади, так і для представників громадянського суспільства.

Додаток

Відповіді респондентів структурованого якісного опитування

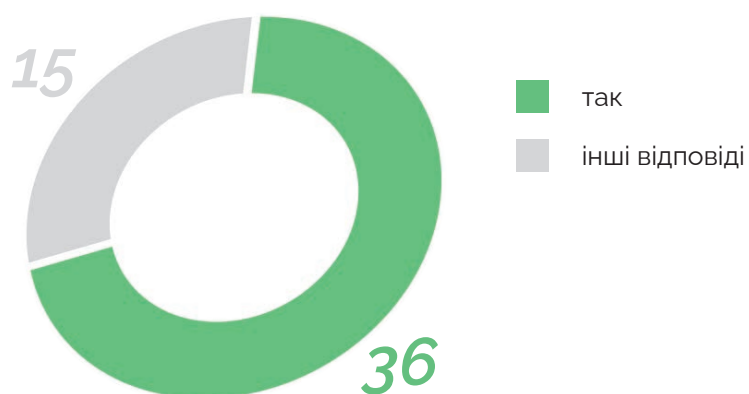
Війна очима різних поколінь:
думки про життя і перспективи в регіоні конфлікту на Сході України

У вересні-жовтні 2021 року через локальні громадянські ініціативи було розповсюджено опитувальник, який містить 28 загальних і спеціальних відкритих запитань про конфлікт поколінь, діалог між поколіннями, роботу з молоддю, роль громадянського суспільства тощо. За цей час вдалося зібрати 51 відповідь. Респондентами стали учасники активностей, організованих громадянськими ініціативами на Донбасі, і їхнє соціальне оточення. Опитування було анонімним. У бланку опитувальника респондентів просили зазначити вік. Учасники опитування мали можливість пропустити будь-яке запитання.

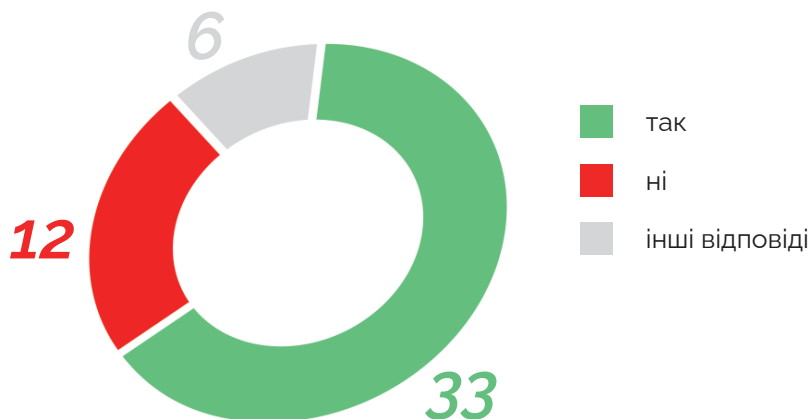
Вікова група	60—80 років	35—60 років	17—35 років
Кількість респондентів	8	11	32

Нижче подані відповіді на запитання, де третина респондентів (16) і більше дала аналогічні відповіді.

Чи відчуваєте ви сьогодні конфлікт поколінь в Україні, зокрема в регіоні конфлікту?

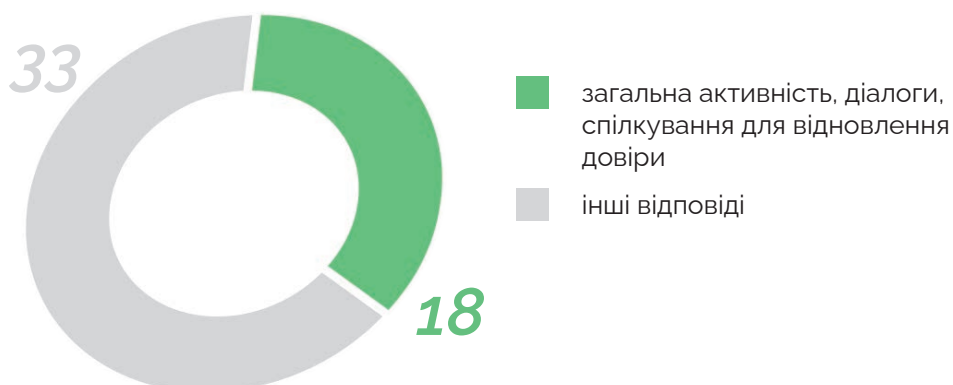
Чи впливає конфлікт поколінь на процес реінтеграції?

Що можна зробити для випрацювання спільного бачення майбутнього України й розуміння етапів цього процесу в різних поколінь?

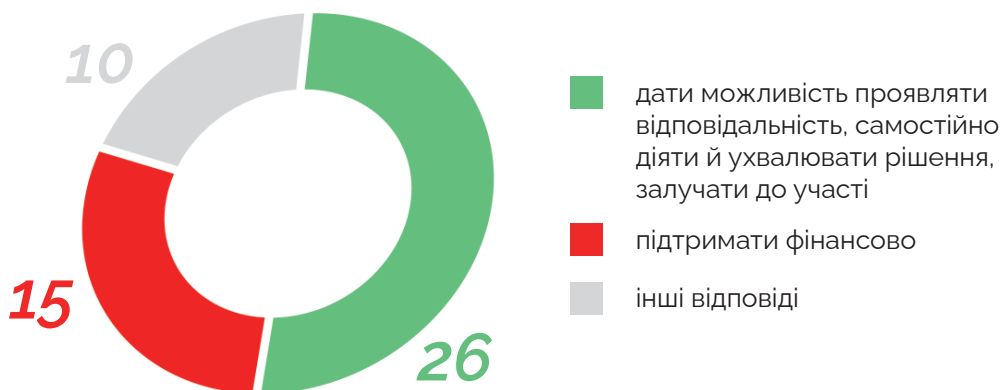
Як можна почати відновлювати зруйновані соціальні зв'язки в умовах конфлікту, що триває?

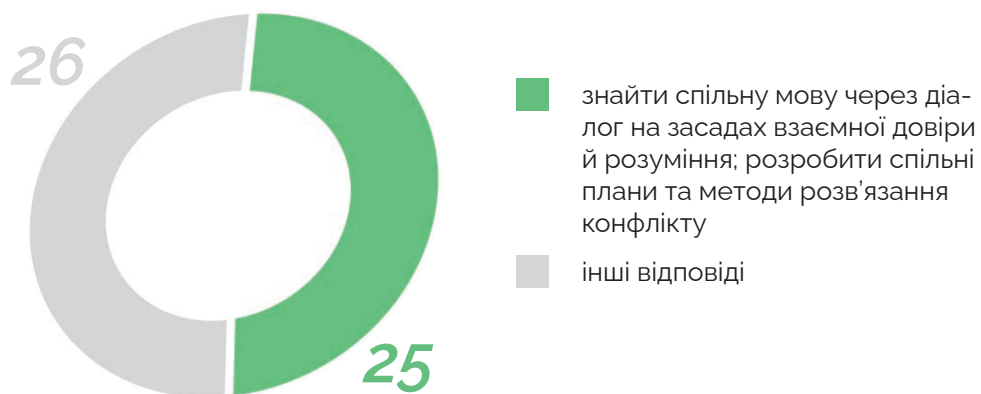
Яку роль можуть грати молоді люди в розвитку свого регіону (конфлікту) і які в них є можливості для цього?

Як можна мотивувати молодих людей брати на себе відповідальність і брати участь в розв'язанні проблем свого регіону (конфлікту)?

Якими є цілі та способи вибудовування діалогу між поколіннями на тему бачення майбутнього розвитку регіону конфлікту?

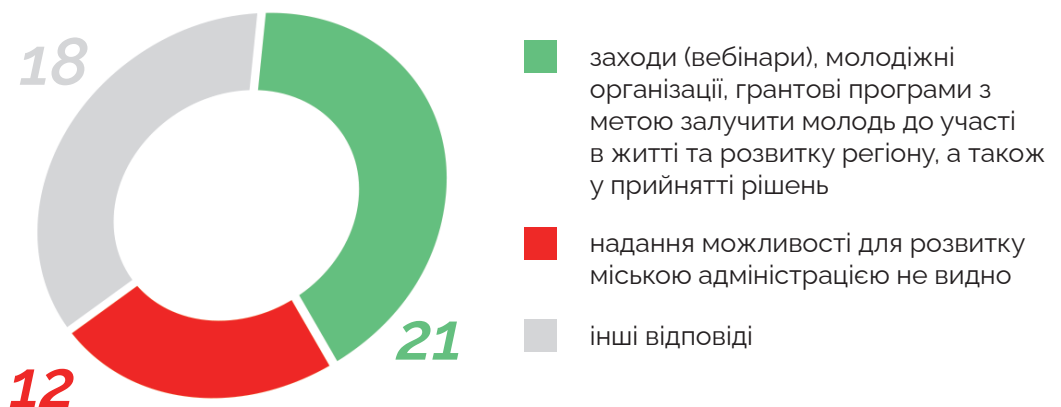
Наскільки українські університети і школи включені в роботу з урегулювання конфлікту на рівні трансляції цінностей і спонукань до дії?
Чи сприяють ці інститути підвищенню стійкості?

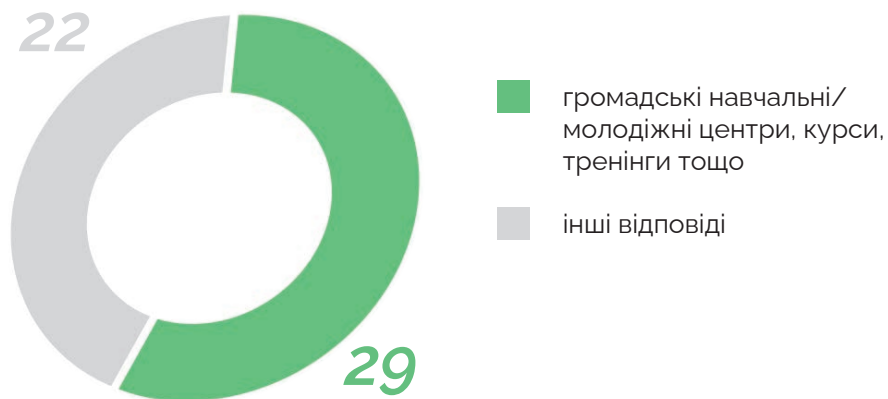
Які умови підвищують готовність молодих людей залишитися й займатися самореалізацією в регіоні?

Які можливості для розвитку молоді надаються місцевими адміністраціями/державними структурами?

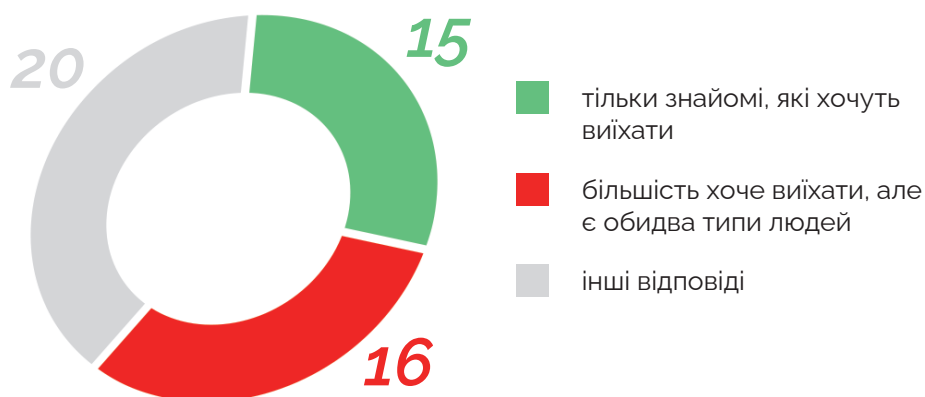
Які існують структури неформальної освіти?

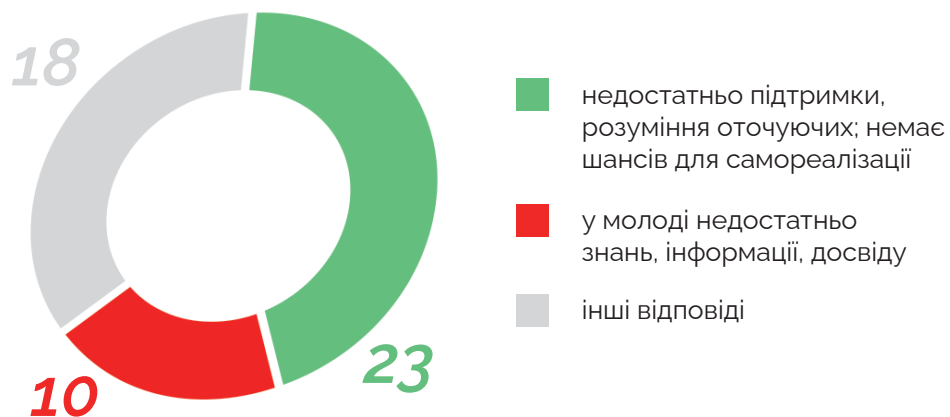
Чи існують в регіоні конфлікту структури для молодіжного обміну, і якщо так, то як вони використовуються (Західна-Східна Україна, міжнародні)?

Чи є у вашому оточенні молоді люди, які а) хотіли б поїхати або б) точно хочуть залишитися в регіоні конфлікту та бачать шанси для самореалізації?

З якими проблемами стикаються молоді люди, які бажають стати соціально активними?

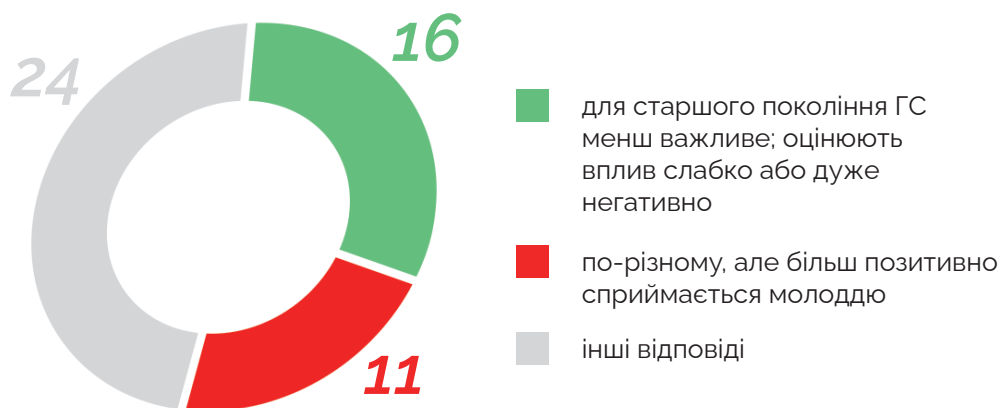
Які конфлікти, відмінності й перешкоди існують між поколіннями у Східній Україні, особливо з точки зору їхніх поглядів на конфлікт і майбутнє регіону?

Яка форма комунікації необхідна для охоплення обох груп і зміцнення діалогу?

Як люди різних поколінь оцінюють вплив громадянського суспільства на їхнє життя?

Чи повідомляють організації громадянського суспільства про свою роботу та продукти в зрозумілій для представників різних поколінь формі?

Як організації громадянського суспільства можуть сприяти діалогу між поколіннями і розвитку суспільної єдності в суспільстві в регіоні конфлікту?

Для нотаток

Про платформу CivilMPlus:

Діяльність міжнародної платформи CivilMPlus спрямована на посилення ролі громадянського суспільства у відновлення миру, верховенства міжнародного права та захисту прав людини на сході України. З 2017 року CivilMPlus об'єднала більше 25 незалежних європейських НУО та експертів, які здійснюють спільні проекти в рамках платформи. Окрім створення міцної основи для розбудови миру та діалогу, платформа використовує та просуває знання та експертизу щодо ситуації в зоні конфлікту аби міцно закріпити українське питання на європейському порядку денному. Завдяки партнерству і постійному розширенню мережі, платформа CivilMPlus посилює вплив громадянського суспільства на місцевому, загальнонаціональному і міжнародному рівнях. Ми переконані у тому, що відновлення суверенітету України та підтримка її демократичного розвитку є передумовою сталого миру, безпеки та процвітання у Європі.